

SKY 334 İŞ SAĞLIĞI VE İŞ GÜVENLİĞİ

İŞ SAĞLIĞI VE GÜVENLİĞİNİN TARİHSEL GELİŞİMİ

Doç.Dr.Gölbiye Y. YAŐAR. Dr.Emirali KARADOĞAN

Giriş

- İlk insanla başlayan üretim süreci boyunca üretim teknik ve biçimleri de değişmiştir. Taşın ve toprağın işlenmesi, madencilik tekniklerinin geliştirilmesi, ateşin bulunması, giderek buhar gücünden yararlanma olanakları, iş aletlerinin ve üretim araçlarının gelişiminde önemli etkileri olmuştur.

Çalışma/iş yaşamındaki gelişmelerin getirdiği sorunların çözümü için yapılan çalışmalar işçi sağlığı ve iş güvenliğinin gelişiminde de temel unsurlar olmuştur. Bu nedenle yapılan işle sağlık arasında ilişki kurmanın tarihçesi oldukça eski çağlara dayanmaktadır.

Geçmişini anlamak kuşkusuz, günümüz ve geleceği inceleyen sağlık ve güvenlik çalışmalarına yardımcı olur. Zira, sağlık ve güvenlikteki modern gelişmeler ne tek başınadır, ne de bağımsızdır. Bilakis, devamlılığın bir parçasıdır.

Halen ayakta bulunan piramitlerden akılda kalan, inşaatı için yeterli iş gücünün sağlanması için tıbbi servisler kurulmasıdır. Hatta, (Toplam 283 maddeden oluşan) M.Ö. 2000'lerde Babil İmparatorluğunun kurucusu Hammurabi (M.Ö. 1819-1950) tarafından hazırlanan Hammurabi Kanunlarında İş Sağlığı ve Güvenliği hususunda hükümler bulunmaktadır.

Taş sütunlara yazılı Hammurabi Kanunları Yazıtı

"Eğer bir müteahhidin sağlam yapmadığı bir binanın çökmesi sonucunda bina sahibi hayatını kaybederse, müteahhit ölüm cezasına çarptırılır; eğer bina sahibinin oğlu hayatını kaybetmişse, müteahhidin oğlu ölüm cezasına çarptırılır; eğer bina sahibinin kölesi hayatını kaybetmişse, müteahhit aynı değerde bir köleyi bina sahibine verir. Eğer müteahhidin sağlam yaptığı bir binanın çökmesi sonucunda bina sahibinin malları hasar görmüşse, müteahhit binayı yeniden yapacağı gibi, bina sahibinin tüm zarar ve ziyanını da karşılayacaktır. Bir binanın inşaat kurallarına uyulmadan yapılan bir duvarı yıkılırsa, müteahhit tüm masrafları kendisine ait olmak üzere o duvarı sağlamlaştırmak zorundadır".

İŞ SAĞLIĞI VE GÜVENLİĞİNİN TARİHSEL GELİŞİMİ

Dünyada iş sağlığı ve güvenliğinin tarihsel gelişimini aşağıdaki şekilde ikiye ayırabiliriz:

- Sanayi Devrimi Öncesi
- Sanayi Devrimi Dönemi

Sanayi Devrimi Öncesi

- Aristotlele (M.Ö. 384-322)
  - Koşucuların hastalıklarından söz etmiş, gladyatörler için özel diyet tarif etmiştir.
- Hipokrat (M.Ö.460-370)
  - kurşun zehirlenmesinin başlıca belirtilerine dikkat çekmiş
- Nicander
  - Hipokrat'ın çalışmalarını geliştirmiş
- Plini
  - İşyeri tozları için maske yerine geçecek torba takılmasını önermiş
- Juvenal (M.S. 60-140)
  - Ayakta durarak çalışanların varislerine işaret etmiştir.

- Agricola

- «De Re Metallica» kitabında maden ocaklarındaki tozlar için ocakların havalandırılması ve başka bazı önlemlerden söz etmiş.

- İsviçreli Paracelsus (1493-1541)

- “On Miners’ Sickness and Other Miners’ Diseases” adlı üç ciltlik kitabında; Madencilerde görülen akciğer hastalıkları ile madenlerin eritilmesi işlerinde çalışanların sorunlarına ve **civaya** bağlı olarak gelişen sağlık sorunlarına yer vermiştir .

- İtalyan klinikçisi Dr. Bernardini Ramazzini (1633-1714)
  - ilk kapsamlı meslek hastalıkları kitabını “De Morbis Artificum Diatriba” yazan kişi olarak “iş sağlığının babası” olarak tarihe geçmiştir.
  - Ergonomiden de ilk söz eden kişi olmuştur.
  - İş kazalarının önlenmesi için işyerinde koruyucu önlemlerin alınmasından söz etmiştir.

Ramazzini, iş kazası geçiren her hastasına iş koşulları konusunda kapsamlı sorular yöneltirken işyerini ayrıntılı olarak gezip incelemektedir. Kitapta 53 hastalık ayrıntıları ile tanımlanmaktadır. Kitapta ayrıca meslek hastalıklarından korunma yöntemleri, beslenme, hijyen ve ergonomi de yer almaktadır.

Ramazzini'ye göre “Sağlığı yitirmek pahasına elde edilen kazanç, pis-kirli bir kazançtır.”

Dr. Ramazzini, hasta muayenesi sırasında “Ne iş yapıyorsun?” sorusunun yerleşmesini sağlayan hekim olarak tarihe geçmiştir.

Sanayi Devrimi Dönemi

- Sanayi Devrimi beraberinde yeni sağlık ve güvenlik sorunlarını da getirmiştir.
- Sanayi Devrimi ile üretimin niteliği değişmiştir. Küçük zanaat mahiyetinde atölyelerde, elle yapılan üretimin yerini yeni teknik buluşlara bağlı olarak makinelerle yapılan kitlesele üretim, seri üretim almıştır.

- Thomas Percival (1740-1804)

İngiltere’de gençlerin çalışma koşulları ve süreleri hakkındaki raporu ile “Çocukların Bedeni ve Manevi Sağlıkları Hakkındaki 1802 Kanunu” adlı ilk fabrika yasasının çıkışına katkı sağlamıştır.

- Pervical Pott (1714-1788) 1775 yılında baca temizleyicileri arasında, topluma oranla daha büyük sıklıkla görülen skrotum kanserlerinin başlıca nedenlerinden birinin yapılan iş olduğunu ortaya koymuştur.
- Charles Turner Thackrah (1795-1833) İngiltere'de meslek hastalıkları ile ilgili ilk kitabı yazmıştır.
- John Thomas Arlidge (1822-1899) çanak çömlekçilerin hastalıkları ile ilgili çalışmaları sürdürmüş, çini ve toprak ürünleri üretimiyle uğraşan fabrikalara işyeri hekimi atanmasını sağlamıştır.

- Bugün çevre sağlığının kurucusu olarak anılan Edwin Chadwick (1800-1884) 1842 yılında “Çalışanların Çevre Sağlığı Koşulları” adlı bir rapor hazırlamıştır.
- Alice Hamilton (1869-1970) Amerika Birleşik Devletlerinde işçilerin sağlığının korunması ve işyerlerinde yüksek düzeyde sağlık gözetimi sağlanmasına öncülük etmiş bir hekimdir.
- F. F. Erisman (1842-1915) Rusya’da çevre sağlığı biliminin kurucularından biridir

İngiltere'de Percival Pott'un baca temizleme işinde çalışanların kanser hastalığına yakalanmaları konusunda yaptığı çalışmalar ve fabrikalarda baca temizleme işlerinde çocuk işçi çalıştırılması nedeniyle **1788 yılında Baca** Temizleyicileri Kanunu çıkarılmıştır.

Bu dönem itibarıyla Robert Owen, fabrikasında çalışma sürelerini kısaltmış, belirli yaşın altındaki çocukları çalıştırmamış ve kendi fabrikasında işçilerin daha iyi şartlara kavuşmaları yönünde dikkate değer çabaları olmuştur.

- 1802 yılında kabul edilen ilk Fabrikalar Kanunu ile çocukların çalışma süreleri 12 saatle sınırlandırılmış ancak bu hüküm fabrikalarda denetim yapacak kişilerin atanmaması nedeniyle uygulanamamıştır.
- 1833 yılında çıkarılan Fabrikalar Kanunu ile 9 yaşın altındaki çocukların çalıştırılması, 18 yaşından küçüklerin gece çalıştırılması, 18 yaşından küçüklerin günde 12 saatten fazla çalıştırılmaları yasaklanmış ve fabrikaların denetimi için müfettişlerin görevlendirilmesi düzenlenmiştir.
- 1842 yılında da kadınların ve 10 yaşından küçük çocukların maden ocaklarında çalıştırılmaları yasaklanmıştır.

- 1844 yılında fabrikalardan işyeri hekimi bulundurma zorunluluğu getirilmiştir.
- 1847 yılında işyeri denetimi ve iş müfettişliği yapısı oluşturulmuştur.
- 1895 yılında tehlikeli bazı meslek hastalıklarının bildirimi zorunluluğu getirilmiştir.
- 1900 yılında ise işe giriş, aralıklı sağlık muayenesi, tehlikeli işlerde özel muayeneler, meslek hastalığı bildirimi, çalışamaz duruma gelenler ve sakatlananlar hakkında özel rapor hazırlanması kuralı getirilmiştir.

İngiltere’de yaşananlar ve yapılan düzenlemeler diğer ülkeler açısından da örnek olmuştur. Almanya’da 1849, İsviçre’de 1840, Fransa’da 1841 ve Amerika Birleşik Devletleri’nde (ABD) 1877 yılında iş sağlığı ve güvenliğiyle ilgili kanunlar çıkarılmıştır.

ABD’de iş sağlığı ve güvenliği alanında ilk düzenleme, Massachusetts eyaletinde yapılmıştır. 1836 yılında çocuk işçilerle ilgili bir kanun çıkarılmış, 1867 yılında denetim sistemi kanunlaşmış ve denetim sisteminin uygulanmasını sağlayacak olan örgüt sistemi kurulmuş, istatistikî veri toplama çalışmaları yoğunlaşmıştır. Federal hükümet daha sonra işyerlerinin sağlık ve güvenlik açısından denetim sorumluluğunu kendi üzerine almıştır.

İş sağlığı ve güvenliği alanında çalışma hayatına ilişkin düzenlemelerden sonra çalışanları çeşitli risklerden koruyup, sağlıklı ve verimli çalışmalarını sağlamak amacıyla çalışmalar yapılmıştır. 17. yüzyılda Vauban ve 18. yüzyılda Belidor çok ağır işlerin işçileri yıpratığını ve meslek hastalıklarına yol açtığını bu nedenle de iş verimini arttırmak için işlerin iyi organize edilmesi gerektiğini ifade etmişlerdir.

19. yüzyıl başlarında Vaucanson ve Jacquard, işletmelerde çok yorucu ve yıpratıcı işlerin azaltılması ve iş güvenliğinin daha iyi sağlanabilmesi için otomatik makinelerin geliştirilmesi üzerinde çalışmışlardır. Bilimsel yöntemlerle iş analizi çalışmaların başlayan Taylor, alışanların becerilerini arttırmak, için daha verimli yapılmasını sağlamak üzerinde çalışmıştır. Daha sonra insan fizyolojisi ile yapılan iş arasındaki ilişkiye yönelik çalışmalar olmuştur.

18. yüzyılda Tissot ilk defa hastanelerde meslek hastalıklarının tedavisi için özel bölümler kurulması önermiş, 19. yüzyıl başlarında Patissier ise fabrikalarda iş kazası ve meslek hastalıklarıyla ilgili istatistikî verilerin toplanmasına çalışmış, hastalık veya kaza nedeniyle meydana gelen ölüm ve sakatlıkları incelemiştir.

İş sağlığı ve güvenliğinin amacı, iş kazaları ve meslek hastalıklarını meydana gelmeden önce önleyerek işçilerin hayatlarını ve vücut bütünlüklerini korumak olsa da meydana gelen iş kazası veya meslek hastalığı sonucunda ortaya çıkan zararın giderilmesi de önem taşımaktadır.

Bu nedenle, iş kazasına uğrayanlara tazminat ödenmesi ilk olarak 1885 yılında Almanya'da uygulanmaya başlamış sonra Avrupa ve Amerika'da yaygınlaşmıştır.

Ülkelerin iş sağlığı ve güvenliği alanında yaptıkları çalışmalar ve düzenlemeler yanında uluslararası alanda 1919 yılında kurulan Uluslararası Çalışma Örgütü başlangıçta Birleşmiş Milletler'e bağlı olarak kurulmuş olmakla birlikte zaman içinde bağımsız bir uzmanlık kuruluşu haline gelmiştir.

ILO'nun iş sağlığı ve güvenliği alanında önemli düzenlemeleri ve çalışmaları bulunmaktadır.

Teşekkürler..